

Sus, Oleg

Cesta estetikova

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 1962, vol. 11, iss. F6, pp. 154-155

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110679>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ruby, přitom však zůstal svůj, pevně zasazený do kořenů lidového zpěvu a mluvy.

Při vskerém důrazu, který kladl Nejedlý na domácí národní a lidovou kulturu, nezapomínal na srovnávací kritiku naší hudby s hudbou světovou. Ukázal to již velikým a šťastným pokusem o *Všeobecné dějiny hudby I (1916–1929)*, zvláště pak monografiemi *R. Wagner (1916)* a *G. Mahler (1913)*.

Velikost Nejedlého práce, jeho mohutný rozmach, pokrokovost, přesvědčující síla a vítězství byly dány též nepříznivým vývojem politických událostí u nás v první republice a jeho upřímným vztahem k Sovětskému svazu. Bojoval stejně za lidový charakter první republiky jako za nové sovětské Rusko. Založil Společnost pro hospodářské a kulturní sblížení s SSSR (1925), byl čestným předsedou Svazu přátel SSSR (od 1930), navštěvoval, počínajíc rokem 1925 Sovětský svaz, účastnil se dokonce prvního Mezinárodního kongresu na obranu práv koloniálních národů v Bruselu (1927) aj. Za těchto okolností bylo zřejmé, že bude první, kdo u nás vylíčí a napíše *Dějiny sovětské hudby (1936/37)* a kdo podá k 20. výročí Velké říjnové socialistické revoluce dvoudílnou monografii *V. I. Lenin (1937/38)*.

Jeho činnost za okupace v Sovětském svazu a po osvobození doma je dosud v živé paměti. Dostalo se mu právem mimořádných funkcí politických a vědeckých, vyznamenání a poct, neboť se stal velikým zjevem celé naší národní kultury.

Nejedlého díla — na 3000 prací, 200 knih — jsou proniknuta zásadou, kterou šířil ve svých estetických i kulturně politických publikacích:

Není vůbec pravda, že by mohlo být něco krásného, co není pravdivé, mravně zdravé a myšlenkově veliké... Zájem umění byl mi vždy především zájem o kulturní život národa a lidstva...

Tak pojímal Nejedlý krásu, život a umění. V tomto duchu také tvořil jako bojovník za novou lepší společnost a za nový život.

Celé generace se budou dlouho učit z jeho obrovitého díla.

Bohumír Štědroň

Cesta estetikova

Profesor Karlovy university Mirko Novák, český estetik a filosof, dožil se v říjnu roku 1961 šedesátí let (narodil se 3. 10. 1901). Že psané dějiny estetiky zatím u nás hodně pokulhávají, to ví Novák — sám také dějepisec estetického myšlení — dobře. Jeho hotové práce leží vykonány na něm, nové a plánované vznikají a čekají na světlo světa; s vykladači, kritiky a soudci to už je horší (a nejen v případě Novákově): povětšinou jsou jen náhodní, spíše glosátoři než analytikové. Že si ovšem celoživotní dílo našich universitních nebo chcete-li „akademických“ estetiků zaslouží řádného zhodnocení, o tom není pochyby. Rozeštráno mezi minulostí a přítomností, navazuje po svém na tradici starší české empirické estetiky (tak třeba u Nováka prostřednictvím Nejedlého na klasický odkaz Otakara Hostinského), naráží na myšlenkové proudy XX. století — mezi nimiž byla ovšem i moderní estetika buržoazní — tu podléhající, tu se s nimi střetající, a ve svém dozrávání překračuje „mosty“ a hlásí se k estetice marxistické. Ta mu totiž nebyla neznáma již na konci let dvacátých, jak o tom např. výmluvně svědčí *„Základy vědy o umění“* z roku 1928, ale z níž si zprvu Novák spíše jen vypůjčoval, z níž napřed jen pro sebe využíval některých kategorií a postupů. I vývojové peripetie a hodnotu Novákových prací určuje v podstatě toto vyrovnání s marxismem a nakonec recipování nového světového názoru, vědecké filosofie. Neobešlo se to bez svárů a bez vnitřního napětí mezi tradičním — a dodávám také: poctivým — akademismem a mezi marxistickou estetikou; to myslím nemá smyslu zapírat. Již ne proto, že se právě zde ukázalo, kdo tu byl z hlediska objektivních potřeb vývoje společenského i vědeckého silnější. I Novák se nestává marxistou naráz, nějak bezbolestně a „vzorově“, beze styku se svou vlastní „prehistorií“.

Jako mladý badatel, žák Zd. Nejedlého, vychází Novák z hudební estetiky a píše disertační práci o tvůrčí osobnosti Beethovenově. Mimochodem: bytostně tihnutí k světlým hodnotám evropské klasiky, prozářené duchem ušlechtilého intelektu, bude provázet Nováka napořád a zasnoubí se u něho bez potíží se zájmem o ony oblasti moderního umění, v nichž Novák spatřil zdůraznění řádu a funkčnosti — odtud zájem o konstruktivismus, o Le Corbusierovu estetiku a dále vůbec o teorii architektury a životního „slohu“, o jeho harmonizující a rytmizující složky; usměrňující, kladný vlivem tu působí i učitelská osobnost Nejedlého. Odtud také pramení vnitřní a stálá nechuť k iracionalismu estetickému i filosofickému, s nímž se Novák střetával např. v německé duchovně, a zvláště v její teorii hodnot. Ostatně Novák se hlásil a hlásí k „objektivní“ estetice a tím k vědecké tradici české estetiky: odmítá idealizující psychologismus, metafysická hlediska, přestárly idealismus — a chce zůstat věren odkazu Hostinského, totiž estetické zkušenosti, z níž hodlá vycházet. Činí tak zprvu více pozitivisticky: pokouší se dokonce roku 1928 založit systematicky vybudovanou vědu o umění, je však příznačně skeptický vůči estetice jako filosofické disciplíně, kriticky rozkládá a vlastně odmítá pojem krásna, takže se mu estetika redukuje na tzv. vědu o umění, v níž přísně separoval jednotlivé metody a dílčí „subdisciplíny“, auzí je mohl sjednotit. Taková je Novákova dobově zabarvená reakce na onu „krizi estetiky“, rozuměj buržoazní, kterou ohlašoval a rozebíral Nejedlý již v roce 1913. Avšak Novák tehdy ví, že teorie se musí dívat na umělecké dílo i jako na fakt sociální, že obojí, teorie i umění, je tu pro člověka, a ne naopak. Pokouší se dokonce o vysledování, aspoň rámcové — hospodářských podmínek a souvislostí, do nichž je umění zasazeno. Tady je poučení z marxismu nepochybné: ovšem zůstávají nepřekonány překážky abstraktní sociologie (provenience silně francouzské), která stojí vedle psychologie, fyziologie a morfologie umění, koneckonců izolovaně. Úsilí o syntézu rozmetaných údů uměno- vědného bádání nemohlo ovšem v tehdejší situaci skončit úspěchem. Po tomto pokusu převládne u Nováka spíše úsilí o přesné rozlišení hledisek a metod. Není divu, že si v třicátých letech volí cestu specializace a pracuje — jeden z mála u nás — na dějinách estetiky řecké, německé a pak hlavně české. Je tu třeba ocenit, že se Novák pustil na pole ležící vlastně skoro ladem. A proto jeho *Česká estetika* (1941) nepozbývá na významu, i když by musila být dnes zrevidována. Je silnější tam, kde stopuje a vykládá klasickou empirickou tradici starší české estetiky, problematičká v částech, kde se objevují partie novější.

Rytmus Novákova díla se po roce 1945 zpomaluje: v době jeho působení jako profesora na filosofické fakultě brněnské university vycházejí knižně roku 1947 *Hodnoty a dějiny*. (Mimochodem: Novák tehdy iniciativně přispívá k založení estetického semináře na naší fakultě.) Novákovy *Otázky estetiky v minulosti a přítomnosti* čekají od roku 1958 na vytištění (vyjdou konečně v r. 1963). Nové vědecké založení estetiky, která se opírá o marxistickou filosofii a vyrůstá z potřeb socialistické společnosti, je však náročné a nelze je vytvořit snadno. Je tu třeba práce, a to práce podnětné, tvořivé. A. Novák i zde přinesl své: třeba podněty metodologické, které se nímto jiné ohlašují v roce 1952 studií využívající poznatků z pavlovovské fyziologie k novému výkladu teorie odrazu a vůbec vztahu člověka jako konkrétního tvora společenského (ale i fyziologického, biologického) k uměleckému světu a skrze něj k světu a životu vůbec. (Podněty Novákovy tu nezůstaly bez jistého vlivu na práci v oblasti aplikované, technické estetiky.) Konkrétní humanismus, socialistický humanismus tvoří další typický rys Novákovy estetiky, která spatřuje v esteticku uměleckém i mimouměleckém svérázné hodnoty životní. Svou prací pronikl Novák i na mezinárodní veřejnost; na posledním estetickém kongresu v Aténách sklídila československá delegace spolu s Novákem zasloužený úspěch.

Celoživotní dílo Mirka Nováka, estetika a filosofa, má tedy svůj osobitý smysl a význam; vyrůstajíc z období mezi dvěma světovými válkami, zúčastnilo se budování moderní české estetiky a přerostlo zákonitě v úsilí o vytvoření estetiky marxistické.

Oleg Sus